

Ковальчук В.І.

Використання SWOT-аналізу для визначення труднощів професійної діяльності майстрів виробничого навчання ПТНЗ в аспекті розвитку педагогічної майстерності

Ковальчук Василь Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Анотація. Розглянуто приклад використання SWOT-аналізу для визначення труднощів професійної діяльності майстрів виробничого навчання ПТНЗ в аспекті розвитку педагогічної майстерності в системі післядипломної освіти. Визначено сильні та слабкі сторони а також можливості й зовнішні загрози у професійній діяльності, що впливають на розвиток педагогічної майстерності.

Ключові слова: SWOT-аналіз, педагогічна майстерність, майстер виробничого навчання, професійно-технічний навчальний заклад, розвиток педагогічної майстерності

Вступ. За двадцять років еволюції української професійно-технічної освіти однією з суттєвих проблем стала кадрова криза у сфері виробничого навчання. Її детермінанти визрівали ще наприкінці радянського періоду, коли професійно-технічні училища в суспільній свідомості набули іміджу другосортності, а вибір людиною робітничої професії як сфери самореалізації вважався ознакою соціального неблагополуччя.

Утім системні політичні й соціально-економічні реформи в Україні відроджують повагу до людини праці та визнання за нею високого соціального статусу, який багато в чому залежить від якості педагогічної діяльності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ). На жаль, процес розвитку педагогічних компетенцій зазначеної категорії педагогів має досить хаотичний і нескоординований характер, що пов'язано, перш за все, з низькою конкурентною системою відбору здатних до педагогічної справи осіб з-поміж фахівців технічного профілю, відсутністю у них фахової педагогічної освіти, браком ефективних програм і методик післядипломної освіти та іншими чинниками.

Незважаючи на розмаїття та велику кількість досліджень із визначеної проблематики, науково обґрунтовані та перевірені пролонгованою практикою методичні рекомендації з розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання ПТНЗ на цей час відсутні. Зокрема, залишаються відкритими для дискусій питання про визначення структури і специфічних характеристик педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання ПТНЗ, індикаторів її прояву та цілісної методики розвитку в умовах післядипломної освіти.

Короткий огляд публікацій по темі. Питання, присвячені безперервній професійній освіті, її кадровому забезпеченню, знаходять відображення в педагогічних дослідженнях С. Гончаренко, Р. Гуревич, М. Кадемія, О. Коваленко, М. Копельчак, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Радкевич, В. Скакун, Я. Собко, С. Сисоєва, І. Стариков, Л. Сущенцева, О. Щербак, в яких обґрунтовано актуальні напрями модифікації професійної підготовки виробничого персоналу в умовах сучасного ринку праці; виокремлено оптимальні моделі організації діяльності ПТНЗ; визначено найбільш результативні варіанти методичного забезпечення процесу навчання; описано місію майстрів виробничого навчання у педагогічній системі ПТНЗ.

До суміжних проблематиці формування та розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого на-

вчання у післядипломній освіті тем зверталися останнім часом у кандидатських і докторських дисертаціях Г. Басаргіна, В. Євдокимов, Г. Жуков, А. Карельська, О. Кривошеєва, В. Кузнецов, О. Макаренко, Ю. Торба, В. Олійник, Л. Шевчук, О. Юртаєва, О. Ягупова, обґрунтувавши в цілому шляхи набуття педагогом ПТНЗ особистісно-професійних якостей, необхідних для ефективного взаємодії зі своїми учнями.

На особливу увагу заслуговують праці таких науковців, як В. Абрамян, М. Барахтян, Є. Барбіна, О. Булатова, Н. Волкова, М. Гриньова, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Г. Переухенко, О. Пехота, С. Сисоєва, Т. Сущенко, Н. Тарасевич, С. Швидка. Авторами розроблено теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності або окремих її складових у різних категорій педагогів, представлено ефективний інструментарій її здобуття і вимірювання [4, с. 1].

Метою статті є узагальнення проведення SWOT-аналізу для визначення труднощів професійної діяльності майстрів виробничого навчання ПТНЗ в аспекті розвитку педагогічної майстерності в системі післядипломної освіти

Результати та їх обговорення. Наше дослідження базується на розумінні післядипломної освіти майстрів виробничого навчання як контрольованого супроводу їх методичного та дидактичного зростання, що ґрунтується на безумовному прийнятті унікальності та неповторності фахового досвіду кожного слухача з огляду на необхідність і доцільність набуття й актуалізації наступних професійно-педагогічних новоутворень: ціннісних установок, що структурують мотиви професійної діяльності та визначають окремі її операції; професійно-педагогічних знань, умінь та ефективних навичок поведінки в конкретних педагогічних ситуаціях; психофізичних властивостей, що забезпечують реалізацію цих навичок.

Цей задум утілюється в процесі підвищення кваліфікації і стажування майстрів виробничого навчання та подальшому науково-методичному супроводі їхньої педагогічної діяльності, які ґрунтуються на класичних андрагогічних засадах, що передбачають фіксацію та актуалізацію необхідних педагогічних потенцій у структурі особистісних цінностей майстрів виробничого навчання та відповідних мотивах діяльності.

За нашим розумінням педагогічна майстерність майстра виробничого навчання ПТНЗ є інтегративною професійною якістю, яка складається з інтенціонального, фахового, процесуального, ціннісного та психофі-

зичного компонентів і робить можливим досягнення цілей професійної освіти учнів ПТНЗ без зайвих психофізичних, когнітивних та емоційних напружень та втрати часу.

Згідно з авторською концепцією, розвиток педагогічної майстерності майстра виробничого навчання ПТНЗ – це діяльність суб'єктів післядипломної освіти, спрямована на педагогічну підтримку професійного розвитку майстра виробничого навчання в аспекті формування: ціннісних установок, що визначають мотиви професійної діяльності та регулюють окремі її операції; професійних знань і вмінь; ефективних навичок поведінки в конкретних ситуаціях, а також психофізіологічних властивостей, що забезпечують реалізацію цих навичок.

Ефективність розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання ПТНЗ пов'язується із визначенням індивідуальних траєкторій розвитку цієї професійної якості у циклі підвищення кваліфікації та базується на основі визначення активності майстрів у самостійній роботі з підвищення рівня педагогічної майстерності, а також аналізі труднощів, із якими вони стикаються у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Реалізація траєкторії розвитку педагогічної майстерності в окремому циклі підвищення кваліфікації пов'язується із забезпеченням єдності очної та дистанційної взаємодії майстрів із персоналом закладів післядипломної педагогічної освіти (далі – ППО), а також навчально-методичного центру професійно-технічної освіти (далі – НМЦ ПТО) під час курсів підвищення кваліфікації, методичної роботи в міжкурсовий період та стажування. У процесі цієї взаємодії діяльність суб'єктів післядипломної освіти має бути вибірково орієнтована на цільові орієнтири, визначені відповідно до структури педагогічної майстерності майстра виробничого навчання ПТНЗ.

Одним із ключових положень нашої концепції виступає теза про те, що в кожному циклі підвищення кваліфікації має відбуватися визначення рівня розвитку педагогічної майстерності майстра виробничого навчання ПТНЗ та надання на основі результатів цієї процедури вихідних рекомендацій щодо розвитку цієї професійної якості на наступний цикл підвищення кваліфікації.

Згідно з нашим задумом, визначення траєкторії розвитку педагогічної майстерності відбувається в процесі бесіди з методистом обласного НМЦ ПТО. Мета цієї бесіди полягає у сприянні усвідомленню майстром труднощів свого професійного розвитку в контексті педагогічної майстерності. Вважаємо, що це усвідомлення у поєднанні з результатами SWOT-аналізу за певних умов може стати основою для самопроєктування майстром виробничого навчання ПТНЗ власної активності в циклі підвищення кваліфікації. Ця бесіда відбувалася у вільному режимі відповідно до прийнятих програм підвищення кваліфікації за рахунок індивідуальних консультацій із виконання планів самостійної роботи.

У ході цієї бесіди ми враховували і результати формального моніторингу активності у професійному саморозвитку майстрів виробничого навчання. Мета бесіди полягає в тому, щоб зробити так, що майстер усвідомлював свої труднощі і на основі цього усвідомлен-

ня здійснював самопроєктування своєї активності в циклі підвищення кваліфікації.

При цьому викладач виступав по суті носієм експертного знання – поєднання теоретичного розуміння проблеми і практичних навичок її вирішення, ефективність яких доведена в результаті його практичної діяльності в цій сфері.

Результатом бесіди були розроблені рекомендації з розвитку педагогічної майстерності на наступний цикл підвищення кваліфікації для кожного конкретного майстра.

По суті методист НМЦ ПТО при визначенні траєкторії розвитку педагогічної майстерності виступає носієм експертного знання – поєднання теоретичного розуміння проблеми розвитку педагогічної майстерності і практичних навичок її вирішення, ефективність яких доведена в результаті тривалої практичної діяльності. Результатом аналізу труднощів професійної діяльності в аспекті розвитку педагогічної майстерності з використанням SWOT-аналізу стане інформація про професійні труднощі майстра виробничого навчання, а також суб'єктивне оцінювання ним рівня своєї педагогічної майстерності.

Вибір цього методу мотивований тим, що SWOT-аналіз у загальному вигляді не містить економічних категорій, його можна застосовувати до будь-яких організацій, окремих людей і країн для побудови стратегій у різноманітних галузях діяльності [2, с. 64-65]. У стратегічному плануванні SWOT-аналіз – це аналіз, що полягає в розділенні чинників і явищ на чотири категорії, а саме: сильних (переваги) (Strengths) і слабких (недоліки) (Weaknesses) сторін проблеми, можливостей (Opportunities), що відкриваються за умов його реалізації, та ризиків (Threats), пов'язаних із його здійсненням. Пріоритетом у проведенні SWOT-аналізу, як і проведенні інших досліджень та стратегічного планування, є вміння мислити, уміння подивитися на об'єкт дослідження «поглядом із боку». Якщо дослідник у змозі відійти від своїх суб'єктивних оцінок (особистісні оцінки завжди носять суб'єктивний характер), уважно переглянути параметри SWOT, оцінюючи їх нібито ззовні, приймаючи на себе роль потенційного чи реального керівника/замовника, або конкурента чи стороннього спостерігача, то можна скласти об'єктивний SWOT-аналіз. Спеціальної освіти для базисного варіанта не треба [1, с. 52].

Використання цього методу зумовлено ще й тим, що в контексті концепції професійного розвитку Д. Сьюпера кожен фахівець має займати суб'єктну позицію щодо свого професійного розвитку на будь-якому етапі своєї трудової біографії і відстежувати ознаки проблем у цій сфері. При цьому для подолання труднощів, які виникають, необхідно починати з постановки тактичних і перспективних цілей, для чого й було створено SWOT-аналіз, який дає змогу оцінити свої сильні та слабкі сторони, а також можливості й зовнішні загрози у професійній діяльності [3].

Під час проведення детального розгляду діяльності майстра виробничого навчання SWOT-аналіз дозволить нам виявити причини ефективності чи неефективності діяльності, та на їх основі зробити висновок, у якому напрямку він повинен працювати.

Як наголошується у спеціальній літературі, присвяченій використанню SWOT-аналізу у практиці професійної освіти, при оцінюванні сильних сторін фахівця або його внутрішніх ресурсів необхідно визначити наявні теоретичні та практичні знання й навички, а також особистісні особливості, які можуть допомогти в досягненні цілей. При цьому слабкі сторони – це недоліки, до яких можуть належати: недостатній розвиток тих чи інших якостей особистості, відсутність необхідного досвіду роботи чи освіти. Визначення слабких сторін і подальша робота над ними, а також подальший розвиток і застосування внутрішніх ресурсів можуть сприяти досягненню поставленої професійної мети [3; 6].

При оцінюванні навколишнього середовища необхідно виявити можливості, які сприятимуть реалізації професійних намірів фахівця. Можливості, згідно з термінологією SWOT-аналізу, – це те, що наявне зараз і що можна очікувати в перспективі. Аналіз зовнішніх обставин у SWOT-аналізі має включати в себе й визначення зовнішніх загроз, що являють собою перешкоди на шляху досягнення мети [3; 6].

Ми виходимо з того, що застосування методу SWOT-аналізу на етапі курсового підвищення кваліфікації у закладах ППО дає змогу майстру виробничого навчання ПТНЗ визначити власні ресурси, оцінити реальні перспективи досягнення професійних цілей, іншими словами, скласти своєрідну картину труднощів у професійній діяльності, пов'язаних з певним рівнем його педагогічної майстерності.

SWOT-аналіз труднощів професійної діяльності в аспекті розвитку педагогічної майстерності ми проводимо на другому практичному занятті курсів підвищення кваліфікації за спеціально розробленою анкетною [4, с. 346-349]. Використання SWOT-аналізу як засобу андрагогічного процесу полегшується тим, що існує велика кількість безкоштовного програмного забезпечення, яке робить використання цього методу технологічним і інформативним (Creately, Free SWOT Analysis Generator, SWOT по Google Apps, KonSy SWOT ANALYSIS та ін.). Зазвичай перша частина заняття присвячена докладному інструктуванню майстрів щодо користування означеним програмним засобом. Відзначимо, що після інструктування труднощів у користуванні програмою у слухачів курсів не було.

У результаті проведення SWOT-аналізу при оцінюванні сильних сторін або внутрішніх ресурсів майстри визначили наявні теоретичні та практичні знання й навички, а також особистісні особливості, які можуть допомогти в досягненні цілей професійно-педагогічного саморозвитку.

При оцінюванні слабких сторін майстрами було визначено недоліки професійного саморозвитку, до яких, наприклад, належали: недостатній розвиток тих чи ін-

ших якостей особистості, відсутність необхідного досвіду роботи чи освіти.

При оцінюванні свого навколишнього середовища були виявлені можливості, які сприятимуть реалізації намірів професійного саморозвитку, – усе те, що є у майстра зараз і на що можна очікувати в перспективі. Крім того, аналіз зовнішніх обставин включав у себе й визначення зовнішніх загроз, що являють собою перешкоди на шляху досягнення мети.

За нашими спостереженнями, застосування SWOT-аналізу на очному етапі курсів підвищення кваліфікації дало змогу майстру виробничого навчання визначити власні ресурси, оцінити реальні перспективи досягнення мети. Іншими словами, скласти своєрідну систематизовану картину труднощів, з якими він стикається у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Відзначимо, що залежно від реальних результатів формального моніторингу, SWOT-аналізу, бесіди з експертом – методистом НМЦ ПТО майстер виробничого навчання отримує підтримку для прийняття рішення про зосередження на розвитку своїх особистісних якостей, фахових навичок, конкретизації цілей своєї професійної діяльності тощо, що може буде здійснено у процесі самостійної пізнавальної діяльності, проходження обов'язкових курсів підвищення кваліфікації, участі в методичній роботі ПТНЗ або здійснення інших альтернативних способів підвищення кваліфікації.

Згідно з логікою нашої концептуальної моделі, після визначення траєкторії розвитку педагогічної майстерності майстра виробничого навчання ПТНЗ має відбуватися реалізація цих рекомендацій у закладах ППО, методичній роботі ПТНЗ, а також стажуванні.

Залежно від результатів формального моніторингу, SWOT-аналізу, бесіди з викладачем майстер виробничого навчання може: або зосередитися на розвитку особистісних якостей, знань, набутті певних навичок у процесі запланованих обов'язкових курсів підвищення кваліфікації, або вдатися до додаткових самостійних занять, або визначити для себе інші альтернативні способи професійного саморозвитку.

Висновки. У результаті SWOT-аналізу майстри виробничого навчання ПТНЗ мали змогу оцінити свої сильні і слабкі сторони, а також можливості й зовнішні загрози у тому аспекті професійного саморозвитку, що безпосередньо стосується педагогічної майстерності. Іншими словами, скласти своєрідну систематизовану картину труднощів, з якими вони стикаються у своїй професійно-педагогічній діяльності. Отримані дані сприяли тому, що кожен з майстрів виробничого навчання отримав реальні дані для управління своєю кар'єрою на тому етапі своєї біографії, на якому він перебуває в даний момент.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмаева Р.И. Стратегическое планирование и стратегический менеджмент: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 208 с.
2. Виханский О.С. Стратегическое управление: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Экономист, 2005. – 296 с.
3. Гринкруг Л.С. SWOT-анализ процессов профессионально-личностного совершенствования преподавателей вузов / Л.С. Гринкруг // Человеческий потенциал ВУЗа: Потребности и возможности развития. – 2012. Э-ресурс: <http://www.gae.ru/monographs/177>.
4. Ковальчук В.І. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів у післядипломній освіті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Ковальчук Василь Іванович – Запоріжжя, 2014. – 40 с.

5. Ковальчук В.І. Розвиток педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання ПТНЗ у післядипломній освіті (теоретико-методичний аспект) : монографія / В.І. Ковальчук ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя : ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2014. – 396 с.
6. Майсак О.С. SWOT-анализ как средство совершенствования медицинской организационной среды / О.С. Майсак, Н.В. Майсак, Г.Р. Сагитова. – Э-ресурс: <http://www.science-education.ru/pdf/2011/6/138.pdf>

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Akmaeva R.I. Strategic planning and strategic management-sky: Proc. allowance. - M.: Finance and Statistics, 2006. - 208 p.
2. Vikhansky O.S. Strategic Management: a tutorial. - 2nd ed., Rev. and add. - M.: The Economist, 2005. - 296 p.
3. Grinkrug L.S. SWOT-analysis of processes of professional and personal improvement of university teachers / L.S. Grinkrug // The human potential in high school: Needs and opportunities for development. - 2012. On-line: <http://www.rae.ru/monographs/177>.
4. Kovalchuk V.I. Theoretical and methodological bases of pedagogical skills masters of vocational training vocational education in postsecondary education: Abstract. Thesis. for obtaining sc. degree of Doctor in spec. 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education" / Vasily Ivanovich Kovalchuk. - Zaporizhzhya, 2014. - 40 p.
5. Kovalchuk V.I. The development of pedagogical skills masters of industrial training in vocational schools graduate (theoretical and methodological aspect): monograph / V.I. Kovalchuk; Classic private university. - Zaporizhzhya LLC "LIPS" LTD, 2014. - 396 p.
6. Maisak O.S. SWOT-analysis as a means of improving the health of the organizational environment / O.S. Maisak, N.V. Maisak, G.R. Sagitova. On-line: <http://www.science-education.ru/pdf/2011/6/138.pdf>

Kovalchuk V.I. Using SWOT-analysis to determine the difficulties of professional activity of masters of industrial training at vocational schools in terms of development of pedagogical skills

Abstract. An example of the SWOT-analysis use aimed to identify the difficulties of professional masters of industrial training at vocational schools in terms of development of pedagogical skills in post-graduate education has been overviewed. The strengths and weaknesses as well as the opportunities and external threats in professional activities that influence the development of pedagogical skills were defined.

Keywords: *SWOT-analysis, pedagogical skills, master of industrial training, vocational school, development of pedagogical skills*

Ковальчук В.И. Использование SWOT-анализа для определения трудностей профессиональной деятельности мастеров производственного обучения ПТУ в аспекте развития педагогического мастерства

Аннотация. Рассмотрен пример использования SWOT анализа для определения трудностей профессиональной деятельности мастеров производственного обучения ПТУ в аспекте развития педагогического мастерства в системе последипломного образования. Определены сильные и слабые стороны, а также возможности и внешние угрозы в профессиональной деятельности, влияющие на развитие педагогического мастерства.

Ключевые слова: *SWOT-анализ, педагогическое мастерство, мастер производственного обучения, профессионально-техническое учебное заведение, развитие педагогического мастерства*